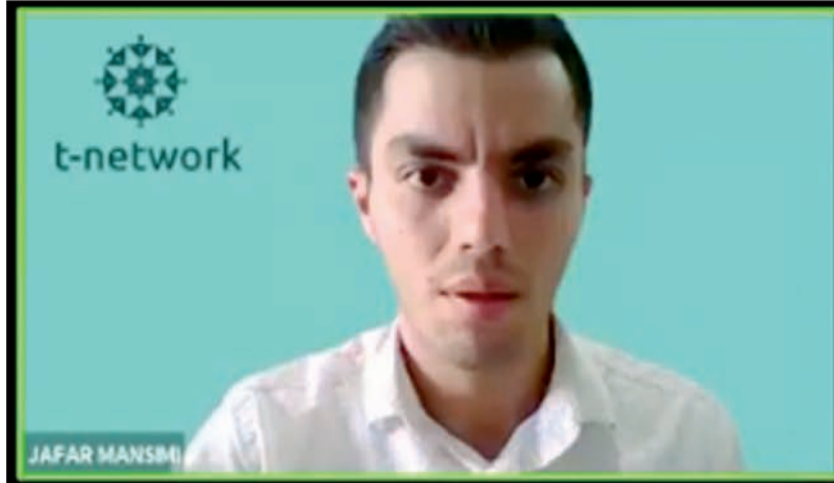

Təhsil işçiləri qlobal dəyişikliyin aparıcı qüvvəsidir

"Yeni çağırışlar"da növbəti qonaq Toronto Universitetinin fəxri professoru Maykl Fullan olub. Onlayn müzakirədə "Dərin Öyrənmə üçün yeni pedaqogika" Beynəlxalq Təşəbbüsün Qlobal Liderlik üzrə direktoru, yazıçı və təhsil tədqiqatçısı Maykl Fullan öz təcrübələrini bölüşüb. Təhsil Nazirliyinin dəstəyi və T-Network təhsil işçilərinin təcrübə və

kommunikasiya platformasının təşkilatçılığı ilə davam edən "Yeni çağırışlar" programının 29 aprel 2021-ci il tarixində yayımlanan bölümündə təhsildə liderlik və dərin öyrənmə haqqında ətraflı danışılıb. Təhsil nazirliyinin "Facebook" səhifəsindən canlı yayımlanan görüş Mətin Axundlunun tərcüməsi ilə Azərbaycan dilində təqdim olunub.

Toronto Universitetinin fəxri professoru Maykl Fullan "Yeni çağırışlar"da

Təhsil işçisinin mübarizəsi

Programın aparıcısı, "T-network"ün koordinatoru Cəfər Mənsimi qonağı salamlayaraq onu izləyicilərə yaxından təqdim edib. Aparıcı diqqətə çatdırıb ki, təhsildə islahat və liderlik üzrə ən tanınmış mütəxəssislərdən hesab edilən qonaq Toronto Universiteti Ontario Təhsil Araşdırmaları İnstitutunun sabiq dekani kimi fəaliyyət göstərib. 40-dan çox liderlik və dərin öyrənmə üzrə kitabların müəllifi olan professorun kitabları bir çox dildə çap olunub və qlobal mükafatlar qazanıb. Maykl Fullan 2003-2014-cü illərdə Ontario-nun baş nazirinin təhsil məsələləri üzrə baş məsləhətçisi olub.

Maykl Fullana birinci sual onun bir neçə kitabının adlarında "mübarizə etmək" sözlünün işlədilməsi ilə əlaqəli olub. "Sizin bir neçə kitabınızın adında mübarizə etmək sözü var. Təhsil işçisi üçün mübarizə etmək niyə bu qədər önəmlidir? Ümmümiyyətlə, sizin həyat mübarizəniz nədir?" sualına cavab olaraq M.Fullan vurğulayıb ki, təhsil tədqiqatçısı kimi o, müxtəlif səviyyələrdə aidiyyəti qurumlarla, siyasət formalaşdırılması, strategiyanın hazırlanması ilə məşğul olan tərəflərlə, orta səviyyəli bələdiyyələr və yerli icmalrla fəaliyyət göstərir, müxtəlif səviyyəli məktəblərin rəhbər heyəti, inzibatchıları ilə işləyir. Bu baxımdan müxtəlif qurumlarla birlikdə iş əsasında yeni ideyalar yaranır. "Mübarizə aparmaq" kəlməsini hər mənada istifadə etdiyini bildiren tədqiqatçı diqqətə çatdırıb ki, təhsil prosesi bəzi hallarda inertliyi, öz axarlılığı ilə seçilir. Həmin inersiyani dəyişmək, məcranı pozmaq və yenilik yaratmaq üçün səy və cəhd, müdaxilə, məktəb və üst qurumlar səviyyəsində mübarizə olmalıdır. "Məktəblərdə dəyişikliklərin təşəkkül tapması üçün belə bir mübarizə ləzimdirdir və burada iş birliyi çox vacibdir" - deyən professor qeyd edib.

C hərfli ilə 6 tövsiyə

Təhsildə təbliğ etdiyi əsas ideyalardan danışan qonaq bildirib ki, hazırki təhsil sistemində təhsilin məzmununa həddindən artıq diqqət göstərilir və şagirdlərin inkişafı nisbətən kənarında qalır. Müəllimin ənənəvi rolu auditoriya qarşısında mühazirə oxumaq, sonradan isə şagird və tələbələrini biliyini qiymətləndirmək, onları testlər vasitəsi ilə imtahan etməklə bitir. Müəllifi olduğu "Dərin öyrənmə" (Deep Learning) kitabına istinad edən yazıçı qeyd edib ki, burada əsas məzmun dərinlərdən öyrənməyə varmaq, elmə daha dərinlərdən bələd olmaq anlamına gəlir. Burada əsas prinsiplərdən biri təhsildə qlobal səviyyəli çağırışlara qatılmaqdır. Təhsil tədqiqatçısı kitablarında yer alan 6 ingilis C hərfi ilə qeyd edilmiş qlobal sərəşələri diqqətə çatdırıb: "1.Xarakter (Character) - Xarakterin inkişafı, dürüstlük, etibarlılıq, dözümlülük, əzmkarlıq, möhkəmlik; 2.Vətəndaşlıq (Citizenship) - qlobal vətəndaşlıq, müxtəlif dərəcəyə hörmətlə və maraqla yanaşma, problemlərin həllinə yönəlmə, ətraf mühit problemlərinə biganə qalmama; 3.Əməkdaşlıq (-Collaboration) - komanda işi, birgə qərar vermə, öyrənmə və öyrətmə, töhfələrə açıq olma və töhfə vermə; 4.Kommunikasiya (Communication) - əlaqələr, rəqəmsal, yazı-

lı, şifahi ünsiyyət, publika qarşısında çıxış; 5.Yaradıcılıq (Creativity) - sosial və iqtisadi fərsətləri dəyərləndirmə və təşəbbüskarlıq, sualı düzgün zamanda vermək, beləcə yeni ideyalar tapmaq, ideyaları həyata keçirməkdə liderlik göstərmək; 6.Tənqidçi düşüncə (Critical Thinking) - məlumat və arqumentləri tənqidi dəyərləndirmə, fikirlər arasındakı əlaqələri görmə, ortaq naxışları sezmə, yeni mənalara çıxarma və real həyata tətbiq etmə". "Yeni pedaqogika" dediyimiz yaşayışda tədrisin, təhsilin, yeni pedaqoji əlaqələrin inkişafı üçün şagird və müəllimlərin arasındakı iş birliyi çox vacibdir. Həmçinin iş birliyi yeni rəqəmsal texnologiyalardan istifadədir. Təhsil sistemində dövlət, yerli hakimiyyət orqanları, bələdiyyə, məktəb səviyyəsində birgə fəaliyyət və düzgün məktəbdaxili mədəniyyətin formalaşması çox vacibdir. Bunlar hamısı zəruri öyrənmə, təhsil mühiti yaradır" - Maykl Fullan qeyd edib.

Ənənəvi təhsil özünü doğrultmur

Dərin öyrənmə və onun məqsədi haqqında daha ətraflı danışan təhsil tədqiqatçısı bildirib ki, mövcud olan təhsil-tədris sistemi tələbələrə həvəsləndirən, onları motivasiya edən bir sistem deyil. Şagird və tələbələr gətirdikcə təhsilə olan maraqlarını itirirlər. Professor söyləyib ki, mövcud təhsil sistemi XXI əsrin çağırışları ilə uzlaşmır: "Qlobal əyani çağırışlar mövcuddur. Bunlardan ən böyüyü iqlim şəraitinin kəskin pisləşməsidir, dünya ekoloji, iqlim cəhətdən hissələrə parçalanır, eləcə də təbii qaynaqların tüəməsi və varlıqlar arasında qlobal qütbləşmə kəskinləşir. İnsanların bir-birinə etibar azalır. Sosial qeyri-bərabərlik və dünyada mövcud olan digər bələlərin hamısı birbaşa təhsillə əlaqədərdir. Təhsil dünyadan uzaqdır, pərakəndədir. Ənənəvi aludə olduğumuz təhsil özünü doğrultmur. Bizi problemləri səmərəli şəkildə həll edə biləcək bacarıqlı insanlar lazımdır. Bacarıqlı insanlar məktəblərdə, təhsil ocaqlarında yetişdirilir. Təhsil ocağı sizə məlumat, data verirsə, keyfiyyət, bilik aşılamırsa, müasir problemlər də gündəmdə qalacaq. Bu mənada təhsildə yeni məqsəd olmalıdır: təhsili müasir dünya ilə necə əlaqələndirməliyik, uzlaşmanı necə təmin etməliyik, tələbələr hansı keyfiyyətlərə malik olmalıdır (insani, texniki bilik və bacarıqlar) ki, mövcud vəziyyətin öhdəsindən gəlsinlər. Mən qeyd etdiyim 6 ingilis C hərfi olan bacarıqları önə çəkməklə bütün bu problemlərin öhdəsindən gəlmək olar".

Şagirdlərin ənənəvi təhsili ciddiyyə almadığını, mövcud təhsil prosesinin şagirdlərdə heç bir maraq oyatmadığını, onlara zövq vermədiyini xüsusi vurğulayan professor əlavə edib ki, hazırda 75%-dən çox şagird və tələbələr təhsil prosesinə əhəmiyyət vermirlər. Təhsil tədqiqatçısı fikrini belə izah edib ki, təhsilin məzmunu hazırda dünyada baş verən hadisələrlə uzlaşmır, bu da şagirdləri realıyyətdən uzaqlaşdırır. Təhsil prosesi şagirdlər üçün cansaxıcı olur, belə vəziyyət isə müəllimləri əsəbləşdirir. Nəticədə dünyaya lazım olan sərəşətli kadrlar yetişmir: "Biz təklif edirik ki, yeni təhsil sistemi şagirdlər üçün maraqlı olsun, tələbələr şəvqlə bu prosesdə iştirak etsinlər, yeni kəşflər, yeni bacarıqlar nümayiş olunsun. Müəllimlər şagirdlərlə və digər

müəllimlərlə əməkdaşlıq edərək yeni çağırışlarla ayaqdaşsınlar".

Paula Fereranın söylədiyi "Həyat məktəbdən sonra deyil, ələ məktəbdə başlayır" fikrinə misal gətirən yazıçı bildirib ki, məktəb artıq özündə həyat təcrübəsini ehtifa etməlidir və burada oxuyan şagird bütün mənada-istor bilik, istər münasibət, vərdislər baxımından həyatı yaşamaqlıdır. Məktəblərdə bilikli, sərəşətli kadrlar yetişdirilməsə çox ciddi iqtisadi, sosial, ekoloji fəsadlarla üzləşəcəyimiz bildirib.

Təhsil sisteminin məmarlığı

C.Mənsimi təhsil tədqiqatçısının fikrini önə çəkərək qonağa ünvanladı "Təhsili məmarlıq bənzərdərək vurğulayırıq ki, güvən, əməkdaşlıq, təcrübə mühiti, məktəbdaxili məmnunluq və davamlı yaxşılaşdırma inşa edilmişdir. İçərinin yaxşı olması üçün çələ çıxıb kənardan baxmaq lazımdır. Təhsil binaya bənzərsək, ən çox harada təmirə ehtiyac var?" sualına da çox ətraflı cavab verən professor təhsili məmarlıqla müqayisə etdikdə fiziki məmarlıqdan daha çox sosial məmarlığı nəzərdə tutduğunu qeyd edib. Sosial məmarlıq dedikdə düzgün sosial mühitin formalaşdırılması, öyrənmə mədəniyyətinin bərhər olmasının vacibliyini dilə gətirib: "Təhsil ocaqlarında lider, rəhbərlik səviyyəsində dəyişiklik ləzimdirdir. Məktəb liderləri özləri də bir şagird kimi təhsildə iştirak edib öyrənməlidirlər ki, təhsil prosesində iştirak edənlərin ehtiyaclarını yaxından tanısunlar, onlara bələd olsunlar".

Təhsildə fiziki məmarlıqdan da danışan alim bu istiqamətdə də müəyyən dəyişikliklərə ehtiyac duyduğunu bildirib: "İzdihamlı, 30-40 nəfər şagirdi olan dar sinif otaqlarından artıq daha geniş, təbiətə daha yaxın, açıq havada dərslərin tədris ediləcəsi bir keçid olmalıdır.Xüsusi Skandinaviyada açıq havada dərslərin keçilməsi təbliğ olunur. Hazırda pandemiyanın yaratdığı məhdudiyyətlərdə nəzərə alınmaqla bu proses müəyyən təsirə məruz qalıb.Təhsil sisteminin məmarlığı anlayışı altında 3 element əksini tapıb: sosial mühit və öyrənmə mədəniyyətinə olan əsas amillər; imkan və bacarıqların artırılması; fiziki mühit".

"Dərin öyrənmədəki qlobal sərəşətdən biri olan xarakteri nəzərə alsaq, müxtəlif fənn müəllimləri hansı xarakteri necə formalaşdırmaqlıdır?" sualını da cavablayan professor deyib ki, xarakter ən mürəkkəbidir. İstər vətəndaşlıq, həmrəylik, xarakter, kollektivçilik, iş birliyi olsun, bunların hər birinin konkret daşdığı mənalara var, semantika burada çox vacibdir.Xarakter mətənət və qətiyyət hissi anlamındadır, yeni siz qarşıya qoyduğunuz məqsədlər uğrunda nə dərəcədə qətiyyətlə addımla bilirsiniz. Digər məsələ qlobal və dəyişən mühitdə özünü düzgün istiqamətləndirmək bacarığı, təhsil prosesində digər insanlarla iş birliyi, insani keyfiyyətlər baxımından bütövlüklüyünü də tövsiyə xarakterinin içində yer alır. Onların hər biri də öz növbəsində bir sıra kateqoriyalara bölünüb. Bu 6 meyar üzrə işlərin həyata keçirilməsi, qiymətləndirilməsi protokolları və alətləri mövcuddur. "Məsələn, siz bu 6C üzrə təhsil sistemində nə qədər nailiyyətləriniz olduğuna yoxlamaq istəyirsiniz. Bunun üçün biz

protokol və alətlər hazırlamışıq və onlar dərəcələrə görə fərqlənir. Güclü, həmçinin daha orta səviyyə mövcuddur və siz bunu mütləq olaraq yerli şəraitə görə tətbiq etməlisiniz" - M.Fullan vurğulayıb. C.Mənsimi qonağın diqqətinə çatdırıb ki, söylənənləri nəzərə alaraq qiymətləndirmə meyarlarını Azərbaycan dilində izləyicilərə təqdim etmək planlaşdırılır və bu məqsədlə professorla əməkdaşlıq ediləcək.

Dəyişikliyin əsas sirri

C.Mənsimi qonağın "Dəyişikliyin 6 sirri" (The Six Secrets of Change) kitabında qeyd etdiyi birinci sirri - "Bir müəllimi sevmək, onun üçün uğurlu olacağı mühiti yaratmaq və uğurlu olmağa cəsərətləndirməkdir" fikrini əsas götürərək "Müəllimlərin uğurlu olacağı mühit necə olmalıdır?" sualını qonağa ünvanlayıb. Təhsil korifeyi bildirib ki, dünyada iqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) mövcuddur və bu təşkilatda 65-ə yaxın üzv ölkə var. Onlar hər 3 ildən bir PISA (Şagird Nailiyyətlərinin Beynəlxalq Qiymətləndirilməsi Programı) və müəllimlərin qiymətləndirilməsi üzrə araşdırma proqramları həyata keçirirlər. Müəllimlərin qiymətləndirilməsi zamanı məlum olur ki, müəllimlərin fəaliyyətinə, iş keyfiyyətinə, səmərəli iş əməlinə təsir edən iki məqam var: onların təhsilə hazırlıq prosesi və onların işdən məmnunluğu. Müəllimlərin psixoloji rahatlığı, gərəglikdən uzaq olması, onların peşə dəstəyi ilə təmin olunması birbaşa təhsilə təsir edir. Müəllimlərə qağı çox vacibdir. Maaş mütləq, düzgün olmalıdır ki, müəllimin motivasiyası yüksək səviyyədə olsun. Müəllimin hərtərəfli təmin olunması, təhsil prosesində məmnunluğu şagirdlərin də məmnunluğu deməkdir.Təəssüf olsun ki, son 10 ildə aparılan tədqiqatlar göstərir ki, müəllimlər və tələbələr arasında stress və narahatlıq səviyyəsi artır. Dərin və ətraflı öyrənmə nəzəriyyəsinin başlıca məqamı da budur ki, müəllim və tələbə həvəli təhsil prosesindən razı qalsın və zövq alsın".

Vahid məqsəd

Müəllimlərin eyni məqsəd ətrafında toplaşması və həərəkətə keçməsi üçün hansı bacarıqlara ehtiyac var sualını cavablandıran M.Fullan bildirib ki, bir məqsəd deyəndə o müəllimlər arasında yekdilliyi nəzərdə tutur. Dərin, ətraflı öyrənmə metodologiyası üzrə tədris edən müəllimlər vahid məqsəd olaraq 6C hərfi ilə qeyd olunan meyarları gö-türürlər. Fullan digər həmkarı xanım Coann Kuinnlə (Joanne Quinn) birlikdə yazdığı "Mütəşəkkillik" (Coherence) kitabındakı başlıca nəzəriyyənin səfərbərlik, müəllimlərin yektil olması, bir-birinə kömək etməsinin çox vacib olması qeyd etdiklərini bildirib.

Dünyanı dəyişmək

"Yeni çağırış"ı vurğulayıb ki, təhsil işçiləri qlobal dünyada problem həll edən dəyişiklik agentiyidir. Dəyişiklik agentiyinin ən uğurlu üzvünə çevrilmək üçün müəllim qarşısına dünyanın yaxşılaşdırılması məqsədini qoymalıdır. Komandanız tərəfindən hazırla-

nan yeni təhsil yanayışından biri şagirdlərə işləyərək dünya ilə tətmasa girib dünyanı dəyişmək amalına gəlir. Əsas elementlərdən biri daha çox öyrəniş daha çox təhsil verməkdir. Ənənəvi təhsildə şagirdlərə keçmiş bərədə, fənlər haqqında müəyyən məlumatlar verilir, ancaq dünyanı dəyişmək tələb olunmur. Yeni sistemdə, nəzəriyyəyə isə siz ona görə təhsil alırsınız ki, həm elmi, savadlı olasınsız, digər tərəfdən də dünyada cərəyan edən problemlərin həll olmasında öz töhfənizi verəsiniz, faydalı bir dünya vətəndaşına çevriləsiniz, bu da məktəbdən başlayır. "Bizim başlıca məqsədimiz ələ təhsil mərhələsindən başlayaraq dünya ilə tətmasa girib dünyanı dəyişməkdir".

Qeyri-müəyyənlik dövründə təhsil

Azərbaycanın təhsilin idarə olunması üzrə tanınmış mütəxəssisi Asif Cahangirovun qonağa ünvanladığı "Siz məqələlərinizin birində islahatların səmərəliliyini dəyərləndirilməsi üçün 4 xüsusi meyar vurğulamınsız. Yeni, islahatlar həyata keçirərkən aydın təsvir ediləndir ki, hər bir islahat tədbiri nəticəsində bu 4 xüsusi meqam mümkün olmalıdır: müəllim və şagirdlərdə daxili motivasiya gücləndiriləcək, davamlı olaraq onlar tədris və təlim prosesinin təkmilləşdirilməsi nə cəlb olunacaq, onların kollektiv, komanda fəaliyyəti təşviq ediləcək, islahat tədbiri 100% bütün müəllim və şagirdləri əhatə edəcəkdir. Yer küresini bürümüş pandemiya dövründə və artıq realıyyə çevrilən "Vuka" dünyasında, yeni, qeyri-müəyyənlik, qeyri-sabitlik dövründə bu meyarlar hansı dəyişiklikləri edərdir?" suala cavab olaraq yazıçı bildirib ki, o "Vuka" əsərini 2011-ci ildə yazıb və nəşr edib, sonradan 2021-ci ilin fevralında bu əsərin yeni variantı işıq üzünə çıxdı və öncəki buraxılışda "Daha yalnız aparıcı amilləri seçmək", sonradan isə "Daha düzgün aparıcı amilləri seçmək" adlandırılıb: "Öv-vələ yalnız amillərdən söhbət gedirdi, indi daha doğru amillərdən söhbət gədir. Burada 4 əsas məsələ vurğulanır: rifah, sosial intellekt, keyfiyyətli investisiyalar, sistemlilik. Müasir dünya bizi bir çox çağırışlar qarşısında qoyur. Ona görə də müasir təhsil bu çağırışların öhdəsindən gələ biləcək bacarığını tələb edir. Şagird və tələbələr müasir dünyanın çağırışlarının fərqlində olmalıdırlar, pandemiya və digər sürprizlərin öhdəsindən gəlmək üçün təhsilli olmaq, problemləri həll etməyi bacarmaq vacibdir". Aparıcı Asif Cahangirovun yeni "Təhsilimiz: dünəndən sabaha" kitabını da qonağa təqdim edib və həmin kitabda Maykl Fullana istinad olunduğunu vurğulayıb.

Aparıcının "Məktəb rəhbərliyində məsulyyətli olmaq bacarıqlarını necə inkişaf etdirməliyik? Əməkdaşlıq edərək rəqəbat aparmaq necə mümkündür?" sualını cavablandıraraq professor bildirib ki, müəllimlər özlərini sinif divarları çərçivəsində məhdudlaşdırmamalıdırlar, təcrid etməməlidirlər, digər müəllimlərlə mütləq qaydada əməkdaşlıq etməlidirlər. "Məktəblər arasında da əməkdaşlıq çox vacibdir. Məktəbdən kənara çıxmaq lazımdır ki, məktəb daxilində də fayda görünsün. Əməkdaşlıq edərək rəqəbat apar deyərkən, başqa məktəbləri sıxışdırmaq nəzərdə tutulmur. Söhbət birbaşa rəqəbat aparmaqdan gətmir, əməkdaşlıq etməkdən, təcrübə mübadiləsi, paylaşmaq və daha yaxşı olmaqdandır. Həmçinin ölkələrin də milli məqsədləri var, ölkələr arasında daha güclü kadrların yetişdirilməsi üçün rəqəbat mövcuddur və ölkələrarası məktəblərin iş birliyi gündəmdə olan məsələdir".

8 güşəli yeni çağırışlar

Programın ənənəvi "Təhsildə yeni çağırışlar 8 güşəli ulduza bənzərsək, onun güşələri hansı çağırışlardan ibarət olar?" sualını Maykl Fullan belə cavablandırdı: "Düşünürəm ki, mən 8 güşənin artıq 6-sını ingilis C hərfli ilə qeyd olunmuş meyarlarla sadələşdim. Xatırladıım: 1.Xarakter inkişafı; 2.Vətəndaşlıq məsulyyəti; 3.Kommunikasiya; 4.Yaradıcılıq-düzgün sualı düzgün zamanda vermə, yeni ideyalar axtarış; 5.Əməkdaşlıq 6.Tənqidçi düşüncə-müxtəlif arqumentləri dəyərləndirmə. 8-güşəli ulduzu tamamlamaq üçün ikisini də əlavə etdim: təhsildə yeni pedaqogika-dünyanı dəyişmək;öyrənmə və mövcud şəraitin daha da yaxşılaşdırılması. Bütün bunlar yeni çağırışların öhdəsindən gəlmək üçün tələb olunan bacarıqları özündə əks etdirir".

Görüşün sonunda C.Mənsimi təcrübələrini paylaşdığı və ixtizmədəki ulduzu kəşf etmək fəlsəfəsini dəstəklədiyi üçün qonağa təşəkkürünü bildirib.

Maykl Fullan öz növbəsində belə bir maraqlı layihəni yaratdıqlar, məzmunlu suallar hazırladıqlar, onun yaradıcılığı ilə yaxından tanış olduqları, həmçinin milli səviyyədə araşdırmalar apardığıları, eyni zamanda proqramla dəvət olunduğu üçün "Yeni çağırışlar"-ın yaradıcılarına və kollektivinə minnətdarlığını bildirib.

Lamiyə ƏLİMƏRDANOVA